

Література:

1. Бучко Д. Листування Івана Франка з європейськими вченими // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: Матеріали Міжнародної наукової конференції. – Львів, 1998.
2. Енциклопедія українознавства. – Львів, 1993. – Т. 1.
3. Франко І. Збір. творів: У 50 томах. – К., 1976–1986.
4. Франко І. Твори: В 20 томах. – К., 1955–1956.

Яким Горак (Львів)

“Великий талант, але без доброї школи...” (взаємини між Іваном Франком та Анатолем Вахнянином)

Багаті, різнопланові, чисельні контакти Івана Франка з сучасними йому діячами науки, мистецтва – це сфера, над вивченням якої працює вже не одне покоління франкознавців, черпаючи з таких досліджень нові факти і джерела для усестороннього дослідження біографії та діяльності Каменяра. Серед цих контактів наявні і контакти з композитором, письменником, громадським діячем, політиком Анатолем Климовичем Вахнянином (1841–1908). У радянський час їх не досліджували і не висвітлювали, головню, з політичної причини: А. Вахнянин був прихильником “запруданської” політики “нової ери” і контакти “вічного революціонера” з таким діячем були небажані до висвітлення. Окрім того, до недавнього часу недостатньо досліджували власне життя і діяльність А. Вахнянина. Спробу вивчення взаємин між І. Франком і А. Вахнянином робив автор цих рядків [5], однак вона не була вичерпною, оскільки тоді дослідникові не була відома значна частина документальних першоджерел. Та навіть тепер зібраний матеріал свідчить, що є чимало фактів, подій, на яких лінії долі І. Франка та А. Вахнянина перехрещуються, де, за логікою подій, їх зустріч була б цілком очевидною, але відсутність однозначної документальної вказівки, яка б це зафіксувала, дає змогу говорити про ці факти лише в припущенні і залишає ще поле пошуків для дослідника.

Нині важко сказати, коли саме познайомився І. Франко зі старшим від себе на 15 років А. Вахнянином. На момент, як І. Франко почав свою діяльність на громадській і літературній нивах, А. Вахнянин був вже сформованим діячем, випускником Віденського університету, ініціатором заснування і першим головою таких відомих товариств як “Січ” у Відні та “Просвіта” у Львові, популярним композитором, твори якого (“Помарніла наша доля” чи фрагменти опери “Купало”) постійно звучали з концертних естрад, встиг також виявити себе як перспективний письменник і літературознавець. Про оповідання “Три недолі”, яким в альманасу “Вечорниці”

в 1862–63 роках дебютував Вахнянин-літератор, І. Франко значно пізніше, вже після смерті А. Вахнянина, написав у “Нарисі історії українсько-руської літератури до 1890 р.”: “Оповідання написане дуже гарно і заповідало в авторі визначного белетриста, яким, однак, він не зробився” [14: т. 41: 358]. У цьому ж “Нарисі...” І. Франко висловив намір детальніше охарактеризувати літературну і політичну працю А. Вахнянина, однак так і не зробив цього.

Першим документально зафіксованим фактом їхньої співпраці є участь у музично-декламаційному вечорі до 15-х роковин смерті Т. Шевченка, який відбувся 11 березня 1876 року у львівській ратуші за сприяння товариств ім. Шевченка та “Просвіти”. Про це сповіщає рецензія на цю подію, поміщена в часописі “Друг” того року. Серед програми вечора, зокрема зазначалося: “4) Тарас Шевченко, симфонія лірична – деклямація автора, г. Франка [...]. 6) Квартет Ив. Лавровского – отспівали гг. Цетвинский, Лукс, Вахнянин и Прогаска. 7) “Тяжко-важко в світі жити”, слова Шевченка, музыка и спів г. Н. Вахнянина” [11: 96]. У програмі вечора також було вступне слово про поета В. Баравінського, солоспів М. Лисенка “Ой сама я” на слова Т. Шевченка у виконанні Цветинського, дует Кампанна у виконанні Любимичів і “Заповіт” на слова Т. Шевченка у виконанні вокального октету із супроводом інструментального секстету.

5 серпня 1884 року у Станіславі відбувся загальний збір Руського педагогічного товариства, у роботі якого брав участь А. Вахнянин як один із співзасновників цього товариства. На зборах він виступав з доповіддю [7: 1–2]. І. Франко разом зі студентами від 27 липня здійснював мандрівку, організовану “Академічним братством”. Мандрівка мала тривати до 20 серпня і закінчитися прибуттям мандрівників до Станіслава. Однак у Калуші І. Франко покинув їх і прибув до Станіслава швидше, щоб зустрітися з О. Кониським, який тимчасово тут гостював. На жаль, нема відомостей про те, чи зустрівся І. Франко у Станіславі із А. Вахнянином під час збору руського педагогічного товариства, хоча така зустріч цілком імовірно могла відбутися.

Проте беззаперечними є контакти І. Франка з А. Вахнянином взимку того ж року, коли розгорталися події довкола редакторства журналу “Зоря” і передачі його у власність Товариству ім. Шевченка. Як відомо, власник і редактор “Зорі” О. Партицький обіцяв І. Франкові передати редагування журналом. “Знов засідання Виділу Товариства ім. Шевченка, – писав І. Франко в листі до О. Кониського 13 грудня 1884 року, – на котрім по довгих застанавах було рішено вкінці зробити те, що повинно було бути зроблене на самім початку, іменно – ігноруючи мене, розпочати переговори з Партицьким, щоб він передав “Зорю” у власність Товариству ім. Шевч., і виделегувано в тій цілі Вахнянина. Бачачи як воно йде і міркуючи з розговорів Партицького, що я йому невігідний, не хочаючи довше грати в цілій тій комедії понижаючої ролі статиста, котрим туряють з одного боку в другий і о котрім, як о неживій речі, рішають “на підставі хибних інформацій”, не вислухавши і не

слухаючи його об'яснень, я рішився усунутися і віддав Партицькому його слово, дане мені взглядом даровизни “Зорі”. Партицький прийняв мій поступок на вид рівнодушно і спокійно, і того ж таки вечора умовився з Вахнянином, що за ціну вичеркнення довгу передає Товариству ім. Шевченка “Зорю”, але приймається ще деякий час підписувати її редакторство” [14: т. 48: 502]. Отож, “Зоря” стала власністю Товариства ім. Шевченка, А. Вахнянин увійшов до складу редакції і “яко петрушку запросили мене”, – писав І. Франко у листі до Н. Кобринської 13 грудня 1884 року. Інцидент довкола “Зорі” дуже прохолодив взаємини між І. Франком та А. Вахнянином. “На першій засіданні комітету редакційного, на котрім і я був присутній, – писав він з дозою сатири у листі до О. Кониського 24 грудня 1884 року, – Вахнянин виразно представив програму видавництва слідуючими словами: “Мусимо старатися, щоб “Зоря” слідуючого року була як можна менше наукова і як можна менше серйозною” [14: т. 48: 510–511].

У липні 1887 року в Тернополі стараннями дідича Владислава Федоровича було організовано етнографічну виставку. На відкриття виставки прибув престолонаслідник австрійського імператора архикнязь Рудольф. І. Франко, який свого часу працював над архівом батька Владислава Федоровича – поета і сподвижника “Руської трійці” Івана Федоровича, був на виставці як кореспондент від газети “Kurjer Lwowski”¹. Згодом у кількох номерах газети помістив декілька дописів про цю подію під назвою “Wystawa etnograficzna w Tarnopolu”. Перед приїздом до Тернополя архикнязь пробув кілька днів у Львові і на його приїзд було виконано кантату до слів В. Масляка “Витай нам, Достойний, на нашій землі”, яку написав А. Вахнянин до цієї нагоди. Преса передавала, що архикнязь прикликав до себе композитора і висловив своє захоплення твором. Кантату було повторено і в Тернополі, і виконав її зведений хор із 122 співаків під керівництвом пароха села Денисова Йосифа Вітошинського. Нема, на жаль, документальних відомостей про те, чи під час етнографічної виставки відбулася зустріч І. Франка з А. Вахнянином, хоча така зустріч видається цілком ймовірною. У цій кореспонденції І. Франко імені А. Вахнянина не згадує, хоча писав про виконання української кантати.

1892 року у польській львівській газеті “Kurjer Lwowski” І. Франко опублікував велику статтю “Muzyka polska i ruska”. Бажаючи ознайомити львівського читача з німецькою брошурою “Die Musik und das Theatre bei den Polen”, І. Франко у цій статті реферував її першу частину, яку написав професор гімназії і вчитель музики в Кракові Францішек Біліцький. Уся досить значна за обсягом стаття присвячена музиці польській і лише останній, дев'ятий, її розділ присвячений українській музиці. Переклад цього розділу статті зробив 1955 року О. Дей і під зміненою та

¹ Доречно зазначити, що Володислав Федорович був приятелем А. Вахнянина. З ініціативи В. Федоровича 1870 року оголошено конкурс на написання музики до поезії Івана Федоровича “Помарніла наша доля” і в конкурсі переміг солюспів А. Вахнянина “Помарніла наша доля”. А 1873 року В. Федорович очолив товариство “Просвіта”, яке заснував і в якому брав діяльну участь А. Вахнянин.

недоречною назвою подав у збірнику “Вибраних статей про народну творчість” І. Франка [18]. У цьому розділі статті подано чи не єдину оцінку письменника композиторської творчості А. Вахнянина. Зокрема в одинадцятому розділі статті І. Франко писав: “Великий талант, але без доброї школи має Вахнянин, автор багатьох кантат, пісень і опери “Купало”, яка досі ще не була виставлена, і яка, судячи з уривків, виконаних на концертах, на мою думку, стане завданням, що переважає сили композитора” [18: 3]. Прикметно, що стаття І. Франка з’явилася якраз у той рік, коли, за повідомленнями преси, А. Вахнянин закінчив роботу над оперою “Купало”. Цитата свідчить, що письменник був ознайомлений з музикою А. Вахнянина, однак його оцінка опери є дещо упередженою. Адже І. Франко ніколи не чув (і не міг за життя почути) цілої опери, яка, до речі, з огляду драматургії є досить добре вибудована. Про якість композиторської праці над оперою може свідчити той факт, що того ж таки 1892 року директор чеського народного театру в Празі Ф. Шуберт виявив бажання поставити оперу і просив прислати партитуру [12: 3].

Того ж 1892 року доля звела І. Франка з А. Вахнянином довкола проблем українського театру при товаристві “Руська Бесіда”. На початку 90-х років адміністративне становище театру у зв’язку зі смертю довголітнього керівника театру і режисера І. Гриневецького, почало занепадати. Театр залишився під управою його сподвижника І. Біберовича, контракт якого доходив кінця. До деяких діячів, у тому числі до А. Вахнянина, звернулися з пропозицією 20 листопада 1892 року взяти участь в обговоренні шляхів виходу зі скрутною ситуації. Про перебіг цього засідання розповіла стаття А. Вахнянина “Реформа львівського руського народного театру”, опублікована на сторінках журналу “Зоря” незабаром після засідання. Подавши у статті короткий огляд історії театру з часу його заснування 1864 року, А. Вахнянин описав перебіг засідання. У порядку денному значилося: “І. Справоздане з дотеперішнього розвою нашого театру. ІІ. Справоздане з репертуару театру в напрямках: а) котрі твори драматичні належало б усунути з репертуару і б) якими новими творами його доповнити. ІІІ. Справа віддання дирекції театру на три роки (1893–1896)” [1: 477]. Наслідком обговорення на цьому засіданні стали: постанова вести театр власними силами, а також створення артистичного комітету. У кінці статті автор подав список всіх членів артистичного комітету: “До підготовки вступних робіт, уложення репертуару, відтак артистичного ведення сцени, вибрано комітет артистичний, до котрого увійшли: Белей Іван, Вахнянин Наталь, Ільницький Василь, Коцовський Володимир, Крушельницький, др. Кулачковський Ярослав, Левіцький Володимир, Лучаківський Кость, др. Лучаківський Володимир, др. Олесницький Євгеній, др. Смаль-Стоцький Степан, Топольницький, Цеглинський Григорій, Франко Іван” [1: 477]. Створення комітету посприяло значній онові театрального репертуару завдяки написанню і постановці великої кількості п’єс українських авторів, фахових перекладів п’єс західних європейських авторів. Спричинився до цього процесу й І. Франко: як свідчить його лист від 6 грудня 1893 року до товариства “Руська Бесіда”, письменник запропонував 3 свої, а також

З власні переклади п'єс європейських авторів (Кальдерона, де Веги, Шекспіра). Серед зазначених трьох оригінальних п'єс, Франкова п'єса “Рябина”, яка “уже готова і читана мною в присутності проф. Вахнянина і артистів К. Підвисоцького і Лопатинського” [14: т. 49: 438].

1893 року звільнився посольський мандат до Віденського парламенту в Жовківському окрузі і 18 жовтня А. Вахнянина було представлено кандидатом на посла до парламенту. Кандидатами на цю посаду також виступали жовківський староста поляк Лянікевич і москвофіл О. Роздольський. Мандат різними виборчими махінаціями віддали Лянікевичу, чим А. Вахнянина було скомпрометовано. Лянікевич відмовився від нього, а намісник призначив повторні вибори. На повторних виборах 14 грудня 1893 року А. Вахнянина було обрано послом до парламенту. На політичній арені А. Вахнянин разом з О. Барвінським був репрезентантом так званої угодовської політики чи політики “нової ери”. Угода, на яку пристав Вахнянин-політик була укладена українськими послами 25 листопада 1890 року з австрійським урядом і намісником Галичини. Фактично, це був союз офіційної австрійської влади, поляків, наддніпрянських громад і народоців проти москвофілів. За цією угодою, налагоджувалося порозуміння поляків з галицькими українцями ціною незначних, але зручних для уряду поступок. Пропагована А. Вахняниним політика здобула багатьох ворогів, та й після його смерті розцінювалася негативно. Серед ворогів цієї політики був і І. Франко.

І. Франко стежив за виборчими перегонами за участю А. Вахнянина. Одиссеї посольських виборів А. Вахнянина І. Франко присвятив гостро іронічну статтю “А хто виграв?”, опубліковану в “Народі”. Висновок статті – цілковите і нещадне засудження Вахнянинівського посольства: “Я не знаю як чий смак, але щодо себе, можу сміло сказати, що коли б лиха доля так зо мною пожартувала, що якась “фігура” похвалила і зарекомендувала б мене в той спосіб, як п. Креховецький д. Вахнянина, то я хоч може б і не повісився, та все таки поклав би хрестик на всяку політичну кар'єру і пішов би, як кажеся у тій пісні народній

Сидить смирно у запічку
І гризти куделю.

А вже що найменше, о мандат посольський, видертий немов собаці з горла і окуплений ціною стільких компомітацій, я б другий раз не сягнув. Ну, та, як кажу, се вже як чий смак, і моя вподоба д. Вахнянинови не указ” [15: 291].

Другою реакцією на вибір А. Вахнянина послом стала стаття І. Франка “П. Вахнянин серед “сьмітя”. У ній І. Франко писав: “На пам'ятних зборах “Народної ради” в осени 1890 року, на котрих розігралась оргія “нової ери” Вахнянин в хвили найбільшого ентузіазму висказав горде пересвідчене”, що “ми, се б то новоерці, тепер панами в своїй хаті, а крім нас є ще тут троха “сьмітя”, та коли ми зробимо отак ...фу! То все те “сьмітя” геть розлетиться”. Від того часу третій рік минає. Не одно “фу!” можна було за той час зробити, не одно й зроблено було сторонниками

п. Вахнянина, та зроблено мабуть не тим кінцем, бо “сьміте” стоїть собі, як стояло, а новоерській ентузіазм пропав, мов і не був. ... Я пригадую ме его історичне “фу!” тільки в тій цілі, щоб ствердити факт, що п. Вахнянин, хоч може добрий музикант, та за те кепський пророк і кепський політик. Добрий політик не зриває за собою мостів і не плює без крайньої потреби в колодязь, з котрого може ще доведеться воду пити. І п. Вахнянинові довелося. Задумавши кандидувати на посла до ради державної з округа виборчого Жовква-Рава-Сокаль він змушений був в три роки по своїм “фу!” стати до завзятої боротьби з тим сами москвофільським “сьмітем”. Котрому тоді пророкував швидку загибель. І я думаю, він переконався, що те “сьміте” має там ще таку велику силу, що то від одного могучого “фу” не розлетиться, а вимагає довгої і систематичної праці, щоб перестало бути силою, а явилось тим, чим є на ділі – сьмітем” [24: 268–269].

Політика поставила І. Франка та А. Вахнянина на різні боки барикад і навесні 1894 року, коли 19 березня 1894 року в межах шостої парламентарної сесії у великому залі львівського “Народного дому” відбувся з’їзд мужів довір’я. Основною метою заходу, на якому зібралося понад 120 представників різних партій було вироблення, обговорення і прийняття проекту спільної згоди для народовської, москвофільської та радикальної партій. Від радикальної партії був присутнім на з’їзді І. Франко, від народовської – А. Вахнянин. “Надто явилися оба послы селяне Гурик і Барабаш, а також послы Вахнянин і Барвінський, котрі, як виразилося одно щоденне письмо, були на зйїзді предметом голосних овацій – тільки в від’ємнім напрямі [...]” [16: 72] – писав І. Франко про цей захід у статті “Два зйїзди”.

Проект, довкола якого мали об’єднатися всі партії був вироблений Ю. Романчуком, і саме він у своїй промові ознайомив з ним присутніх¹. “Посол Романчук задавав собі на зборах дуже багато труду, щоб зібраних пересвідчити о хосен наміреного діла. Він не лише говорив за ним (проект. – Я. Г.), але молив і благов присутніх, щоб пристали на его програму в виду доконечности консолідації” [2: 78] – писав про це А. Вахнянин у книзі “Руська справа в Галичині в роках 1891–1894”. Таке ж негативне враження промова Ю. Романчука справила на І. Франка, який писав у цитованій вище статті, що “д. Романчук не говорив тут як історик нової ери, а більше як дипломат. Котрий ходить довкола правди, але здалека. Пригнічений настрої, який викликала ся промова, перейшов у велике роздрознення [...]” [16: 74]. Жертвою того роздрознення став А. Вахнянин, якого, після промови Ю. Романчука, делегати попросили пояснити свою промову на останньому засіданні парламенту і відразу закидали його криками обурення, не даючи сказати ні слова. А. Вахнянин,

¹ “Проект спільної згоди для сконсолідування русинів у Галичині” був опублікований в газеті “Діло” (1894. – Ч. 54). Разом з проектами змін цього документу І. Франка та Ю. Романчука його надруковано у виданні: Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876–1895). – Т. VIII (1894–1895 рр.) / Зладив Михайло Павлик. – Чернівці, 1911. – С. 73–79. Передруковано його у виданні: Матеріали для культурної й громадської історії Західньої України, видає комісія Західньої України Всеукраїнської Академії наук. Том перший: Листування І. Франка і М. Драгоманова. – К., 1928. – С. 453–455.

за словами І. Франка “довгу хвилю стояв на естраді і слухав тих окриків звернених проти него. [...] Під час крику упрощував д. Романчук присутніх, щоб заховалися прилично і спокійно, та се не помагало, поки вкінці пос. Король не взяв назад свого запиту до д. Вахнянина, відкладаючи его до точки 5 порядку дневного. Розумієся, що ані д. Вахнянин, ані д. Барвінський до тої точки не чекали, а швидко опісля вийшли геть” [16: 74]. Таким вчинком усі присутні засудили “нову еру” і перейшли до пунктів угоди, які пропонував Ю. Романчук.

Уже перший пункт викликав принципи неізгоди між партіями. У проекті цей пункт мав таке формулювання: “Стоїмо на основі національної програми Головної Руської Ради з 1848 року і хочемо, щоб нарід наш розвивався яко самостійний нарід слав’янський, остаючий при вірі і обряді своїх батьків, вірний австрійській державі і цісареві”. І. Франко, який брав участь в обговоренні, запропонував свій варіант цього пункту, що згладжував гострі кути дискусії: “Стоїмо на основі русько-української національності, хочемо щоби наш русько-український народ розвивався самостійно і рівнорядно з другими народами слов’янськими, супротивляємося всякому надуживанню віри і обряду в цілях політичних і винародовляючих і признаємо, що тепер Австрія дає найліпші умови для розвою русько-українського народу і через те хочемо в нашім власнім народнім інтересі її підпирати”. А. Вахнянин у обговореннях пунктів участі не брав, але у своїй книзі “Руська справа...”, даючи повний текст проекту згоди, додав свій коментар до цього пункту: “Стоїмо при програмі національній Головної руської ради з 1848 р. (отже ж вже не при зовсім ясній програмі “Народної Ради”, ані при деклярації з 25 падолиста 1890 р.). А хочемо щоби народ наш розвивався яко самостійний народ слав’янський (викинено слова: окремиї від народу польського та московського), остаючись при вірі і обряді своїх батьків (замість: при вірі греко-католицькій), вірний австрійській державі і цісареві” [2: 77]. “Під народом “слав’янським”, – розмірковував далі А. Вахнянин, – можна було розуміти і народ московський, а під “вірою батьків” можна було розуміти побіч віри греко-католицької – православіє давне, православіє Петра великого, аріянізм, антитринітаризм, анабаптизм, юдаїзм і другі віри, до котрих в різних віках батьки наші признавалися” [2: 77]. Оскільки кожна зі сторін наполягала на своєму і годі було дійти згоди, на з’їзді було утворено комісію, до якої увійшли І. Франко, Я. Кулачковський, о. Давидяк та Ю. Романчук, для “устилізування” цього пункту.

Однак до згоди так і не дійшло і з часом всі її головні учасники так чи інакше почали покидати консолідаційний процес. У середині квітня до І. Франка звернулися колективним листом з вимогою припинити участь у консолідаційних переговорах. Про відсторонення І. Франка А. Вахнянин аж двічі згадав у своїй книзі “Руська справа...”, вказуючи, що “сим разом тій акції нанесли смертний удар радикали коломийські, завотувавши д-рови Франкови вотум недовіря за его заходи консолідаційні та відступивши зовсім офіційально від цілого діла” [2: 78]. У той же час роздор почався і в народовському таборі: 19 квітня клуб руських послів покинув

Ю. Романчук, 25 травня К. Телішевський. “По якимсь часі, – писав А. Вахнянин у книзі “Руська справа в Галичині в роках 1891–1894”, – ціле велике діло примирення розлізлось само від себе. Полишивши по собі, крім комізму, роздор в таборі народовецьким і доказ, що посол Романчук зійшов вже тогді рішучо з становиська, яке зайняв був в часі своєї декларації в соймі краєвим 1890 року” [2: 78–79]. Отже, консолідація завершилася невдачею. Для А. Вахнянина ця невдача була суттєвою тріщиною у відстоюваній ним політиці, адже була ознакою розколу народовців. Оцінюючи відношення різних партій до акції примирення, А. Вахнянин писав у згаданій книзі: “До акції “примиреня” партій віднеслися органи москвофільські та радикальні з найбільшою іронією. На словах голосили москвофіли “примиренье”, а їх діла стрімили куди інде. Радикали узнали ту акцію за шкідливу своїм спеціальним інтересам і вслід за тим відкликали д-ра Франка від дальших переговорів з другими сторонництвами” [2: 91]. За дослідженням І. Чорновола, цей з’їзд “можна було б вважати останнім акордом “нової ери” [24: 203]. Для І. Франка, за влучним спостереженням В. Кухар, “вона мала двояке значення. З одного боку, причетність письменника до провалу консолідаційної акції була тим неспростовним фактом, що не давав йому політичних дивідендів. З іншого – саме консолідація 1894 р. дала йому змогу стати реальною, а не номінативною фігурою на галицькій політичній сцені” [9: 95].

Улітку 1894 року з нагоди сторіччя перемоги повстання під проводом Т. Костюшки у Львові мала відбутися Краєва виставка. А. Вахнянин також спричинився до організації руського павільйону: він звернувся до М. Лисенка з проханням роздобути для експозиції на виставці народні музичні інструменти, про які М. Лисенко опублікував у львівській “Зорі” простору розвідку. І. Франко, за проханням В. Шухевича, був також залучений до процесу підготовки українського павільйону вистави. Готуючи етнографічний відділ, І. Франко звертався листовно по матеріали до чеського етнографа Франтішека Ржегоржа. Руський павільйон вистави був оцінений І. Франком на сторінках журналу “Народ”. І. Франко, критикуючи шовіністичний польський дух, який панував на виставі, водночас критично віднісся до здобутків українців на виставі. Він писав: “Але ж і русинам у тім скромнім рускім павілоні, котрий вони виставили. Ніхто не заборонював вибігти поза границі Галичини і похвалитися літературними та цивілізаційними здобутками всеї руско-української нації. По троха се й зроблено, даючи напр. колекцію портретів і видань Шевченка, колекцію музичних інструментів, в тім числі задніпрянських. Що се не зроблено в більшій мірі, що не показано бодай головних творів укр. літератури і штуки, не зібрано хоч тих пам’яток історичних, які можна було в Галичині зібрати, а які свідчать про національне житє Южної Руси від віків – се певно не є вина польських аранжерів вистави. В відділі етнографічним, одинокім, де русин міг на рівних умовах конкурувати з Поляком, показала ся блискучо перевага рускої старанности, праці та запопадливості і відділ сей, котрий обік відділу штуки був найбільше прилягаючою частиною вистави викликував однудушні похвали знавців, заманіфестував най-

краще спосібність, багатство фантазії, смак артистичний та цивілізаційні традиції руского простолюддя і викликав навіть демонстрації серед польських шовіністів з-поза вистави” [14: т. 41: 247].

У процесі Франкової габілітації у Львівському університеті 1895 року А. Вахнянин, по суті, був непрямим суперником І. Франка, оскільки зять А. Вахнянина К. Студинський був теж претендентом на кафедру в університеті. Не випадково І. Франко у листі до М. Драгоманова від 18 травня 1895 року зачислив А. Вахнянина до тих, хто “пускають проти мене всякі способи агітації, звісно не речевої, а особистої, щоб мені підтяти ноги” [14: т. 50: 44]. У фонді К. Студинського в ЦДІА України у Львові [21] зберігся лист А. Вахнянина, де йдеться про підготовку до габілітації К. Студинського і є спомин про габілітацію І. Франка. Цей лист датовано 15 листопада 1894 року і написано його по від’їзді А. Вахнянина до Відня на парламентарну компанію, яка тривала з 16 жовтня по 20 грудня 1894 року. У листі А. Вахнянин зокрема писав: “Щодо катедри, то річ так уладить ся. Хоч Франко подав ся о габілітацію, то міністерство не віддасть ему катедри яко соціалістові. Цілий рік катедра буде опорожнена, а суплентуру дадуть на разі проф. Верхратському за ремунацією. По році то єсть вже в червни Кирило най би подав свою роботу факультетові філзозофічному до габілітації і міністер тільки на него рефлектує, бо Кирило має дуже добре припорученіє з намісництва” [6: 141]. Лист вказує, що коли в І. Франка ще жевріла надія на кафедру, А. Вахнянин уже констатував, що міністерство І. Франкові кафедри не дасть. Свою роль зіграло і те, що в складі комісії, яка приймала Франкову габілітацію, був і М. Грушевський, який голосував проти І. Франка. Поки що детальніше не з’ясовано, чи був причетний А. Вахнянин до переїзду М. Грушевського до Львова, але відома симпатія народоців до молодого історика, бо ж заснування у Львівському університеті кафедри історії Східної Європи, на яку було запрошено викладати молодого М. Грушевського, затвердження О. Колесси та К. Студинського кандидатами на кафедру славістики у Чернівецькому та Львівському університетах було одним із важливих культурницьких справ новоєрівської політики. І цю заслугу “нової ери” визнав сам І. Франко у статті “Про життя і діяльність Олександра Кониського”. Цю ж заслугу визнав і А. Вахнянин у книзі “Руська справа...”: даючи у завершальному розділі перелік здобутків “нової ери”, пунктом 6 зазначено: “Заснованье катедри історії руси на університеті львівськїм” [2: 88]. Ім’я та праці М. Грушевського були відомі А. Вахнянинові ще до того. 1893 року А. Вахнянин помістив на сторінках “Діла” статтю “Громадський устрій і бит Київської землі в періоді домонгольськїм. Дещо з наукової студії М. Грушевського подав Н. В.”, яка була рефератом праці М. Грушевського “Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV сторіччя”¹, а по приїзді М. Грушевського до Львова, 12 жовтня 1894 року А. Вахнянин був присутній на

¹ Вахнянин А. Громадській устрій і бит Київської землі в періоді домонгольськїм (Дещо з наукової студії М. Грушевського) / подав Н. В. // Діло. – Ч. 109; Ч. 110; Ч. 112; Ч. 113; Ч. 115; Ч. 116; Ч. 118; Ч. 122; Ч. 123; Ч. 124; Ч. 125; Ч. 127; Ч. 128.

першому викладі молодого історика з давньої історії Русі¹. На засіданні історико-філософської секції НТШ 4 (16) листопада 1894 року, у зв'язку з обранням послом до парламенту, А. Вахнянин склав із себе повноваження голови історичної секції НТШ, які виконував від загальних зборів НТШ 11 травня 1893 року. Одноголосним рішенням того ж засідання секції 4 (16) листопада 1894 року М. Грушевського було обрано новим головою історико-філософської секції НТШ.

Як редактор повного зібрання творів Ю. Федьковича, котре за спільною угодою видавало в 1901–1902 роках Наукове товариство ім. Шевченка у Львові та товариство “Руська Бесіда” у Чернівцях, І. Франко, розшукуючи рукописи Ю. Федьковича, звернувся за допомогою зокрема і до тих мужів “старшої генерації”, які ще пам'ятали і знали особисто Ю. Федьковича. До останніх належав і А. Вахнянин. Лист, який написав І. Франко до А. Вахнянина від 25 червня 1901 року у справі видання творів Ю. Федьковича, дійшов у відписі К. Студинського, зятя А. Вахнянина. (Лист передруковано у виданні: 4). Зміст листа – у поданні точної фактичної інформації з приводу дати написання і друкування зокрема таких Федьковичевих поезій як “Пом'яник на честь Шевченка на р. 1867”, “Перше послання”. У листі-відповіді, який датований 27 червня 1901 року, А. Вахнянин згадував дещо про свої взаємини з Ю. Федьковичем, зазначав, що друкував всі його поезії в “Правді”, за винятком поеми “Лук'ян Кобилиця”. “Рукописий по Федьковичу не лишилось у мене ніяка. З виїмкою письма его в справах шкільних, яке я помістив, мабуть в другім річнику “Руслана” – се письмо є в мене доси в рукописи Федьковича. Про пам'ятку на смерть Шевченка на рік 1867 і першого послання, я нічого не знаю, бо під той час був я у Відни (від 1866–1868 марець). Рівно ж не знаю я нічого про те, щоби Федькович в літах, коли я був у Відни, надіслав Громаді віденській які-небудь поезії. А я чей же повинен був знати, бо стояв тоді на чолі сеї громади” [4: 276–277], – сказано в листі. Результатом такої переписки стало те, що у першому томі “Писань Осипа-Юрія Федьковича” у коментарі до поезії “Осьмий поменник Тарасові Шевченкові на вічну пам'ять” (“І Ти, батьку, возопів нам...”), І. Франко додав між іншим таке пояснення: “Редактор “Правди” 1869 р. д. Вахнянин не міг нічого пригадати про надрукування а навіть про існування сього вірша – очевидно його опублікувала якось людина чи громадка, що стояла осторонь від тодішньої редакції “Правди” [13: 348].

1903 року Галичина гучно вшановувала 35-річчя творчої діяльності М. Лисенка. А. Вахнянин очолював ювілейний комітет, який організовував низку заходів до ювілею. Коли М. Лисенко приїхав до Львова 5 грудня 1903 року, А. Вахнянин зустрічав ювіляра промовою ще на вокзалі. Що ж до І. Франка, то участі в підготовці святкувань він не брав, але був свідком перебігу святкувань. У день приїзду М. Лисенка, І. Франка вдома відвідали Є. Чикаленко і С. Єфремов, які супроводжували М. Лисенка в його ювілейній подорожі до Львова. Пізніше кияни разом з ювіляром пішли на гостину до Шухевича, де, як згадував Є. Чикаленко, “не було

¹ Перший виклад з давньої історії Русі // Діло. – 1894. – Ч. 220 (1(13) жовтня).

ні Грушевського, ні Франка, що з Шухевичем були тоді в поганих відносинах і нарікали на нього, що він “полонив” Лисенка і показує тільки там, де сам вважає потрібним” [23: 260]. Святкова академія 7 грудня, яка розпочала урочистості, відкрила велика вітальна промова А. Вахнянина. І. Франко, був на цій академії: як засвідчують повідомлення преси, під час концерту після академії, “в льозі партерній по правім боці, третій з ряду, засів сам Ювілят в товаристві проф. Вовка, пп. Єфремова і Чикаленка з України, д-ра Франка і п. Герміні Шухевичевої [...]” [10: 1–2]. 8 грудня М. Лисенко відвідав Наукове товариство ім. Шевченка, де зустрівся, між іншим, з І. Франком. Присутність А. Вахнянина при цій зустрічі не зафіксована. Мабуть, А. Вахнянин дочікувався М. Лисенка у фотоательє, куди, після відвідин НТШ, М. Лисенко поїхав знімкуватися з представниками “Львівського Бояна” і ювілейним комітетом. На цій фотографії, яка є однією із найвідоміших пам’яток святкувань, зазнятий біля ювіляра і А. Вахнянин, а І. Франка на світліні нема. Після фотографування, 8 грудня по обіді відбувся другий ювілейний концерт, І. Франко був на ньому і знову ж сидів в одній ложі з ювіляром, однак участь А. Вахнянина на цьому концерті не висвітлена в спогадах і документах. Отже, документально бодай якісь контакти А. Вахнянина з І. Франком під час ювілею М. Лисенка не підтвержені, однак їх можливість виглядає цілком ймовірною, оскільки оба були свідками цього торжества.

З 1903 року вся діяльність А. Вахнянина сконцентрована довкола музично-громадської роботи, адже він водночас і голова “Союза співацьких і музичних товариств”, і директор щойно створеного в 1903 році Вищого музичного інституту. Коли 1904 року з ініціативи диригента, музичного критика і музикознавця Володимира Садовського (Домета) визріла ініціатива видавати альманах, присвячений образотворчому мистецтву під назвою “Артистичний вістник” “Союз...” відразу став офіційним видавцем альманаху, а адресою редакції стало приміщення Вищого музичного інституту на вул. Вірменській, 2. Редакцію очолили І. Труш та С. Людкевич. З перших же днів організації часопису В. Садовський запросив до співпраці і А. Вахнянина, який для першого номера альманаху написав статтю “Два реформатори церковного співу”. Перший номер “Артистичного вісника”, що побачив світ 1905 року, отримав високу оцінку І. Франка: “Тим радісніше, що тепер отсей місячник виходить не як якась індивідуальна проба, а як результат розвою самої організації, присвяченої плеканню одної галузі штуки – музики. Виїмкова здібність і охота русинів до музики – ось причина, чому власне ся галузь покладена як головна основа видання, а інші, пластичні штуки немов присусідилися до неї. Про зміст “Артистичного Вісника” поговоримо докладніше з часом, коли будемо мати в руках хоч кілька перших чисел і могтимемо означити загальну фізіономію видання; тут скажемо лише, що ч. I щодо зверхнього вигляду представляється так гарно, що ні один з досі видаваних нашою мовою часописів не може міряться з ним. Гарний папір, густовний друк із широкими полями, гарно виконаний артистичний додаток [...] і декілька рисунків в тексті – все те скидається на принадну цілість” [14: т. 35: 335].

Нагоду “поговорити” про зміст альманаху дала стаття А. Вахнянина. На неї відгукнувся І. Франко відомою статтею “Думки профана на музикальні теми”, яка стала свого часу приводом до голосної дискусії. У ній І. Франко зазначав: “Почну від поміщеної в ч. 1-му статті д. Н. Вахнянина про Бортнянського та Палестріну. Гарна стаття, нема що казати. Та все таки найважлишого, чого я ждав від неї, я в ній не вичитав. Бортнянський був українець – чим же зв’язана його музика з Україною? Що свого, українського вніс він у ті західні, італійські форми, перейняті ним від венецьких та римських майстрів? Добродій Вахнянин цитує дві характеристики композицій Бортнянського: одну А. Ф. Львова, яка мені видається досить фразеологічною, не дає ніякого поняття про характер музики Бортнянського і говорить більше про те, чого Бортнянський унікав, ніж про те, що властиво він зробив, а друга Берліоза, від якого годі було й ждати підхоплення національної фізіономії Бортнянського” [14: т. 36: 52]. Проблематику дискусії, яку викликав І. Франко своєю статтею, вже неодноразово розглядали музикознавці¹. Проте, з приводу статті А. Вахнянина і її оцінки І. Франком багато нового і цікавого може внести лист В. Садовського до А. Вахнянина від 29 жовтня 1904 року [22: 1–4]. З нього очевидно, що А. Вахнянин перед здачею до друку надсилав В. Садовському перший начерк статті і В. Садовський у згаданому листі висловив деякі свої міркування з приводу порушеної проблематики. У листі В. Садовський писав: “На мій погляд, мабуть при основніших виводах історичних, досить виправданих, виходить, що Палестріна був в цілім слова того значіню Реформатором та витворив цілий свій стиль, радше сказати школу, що строго придержувала ся і прямо наслідувала его, узнаючи его авторитет; що дотично Бортнянського, то він справдъ положив великі заслуги околи висіканя Італіянців і їх рулад та опер з нашого церковного богослуженя. Та спосіб его писаня, про котре вельми влучно пише Берліос, хоть був дуже цікавий та своєю питомою співаностию характеристичний, не потрафив нікого з послідующих потягнути за собою і він з своєю малорускою мельодичностию, співностию остав ся сам, бо Москалі пішли зовсім другим шляхом зараз таки за наступником Бортнянського – Львовом” [22: ар. 3–4]. Як свідчить цей лист, саме В. Садовський у статтю А. Вахнянина долучив цитату відгуку про композиції Д. Бортнянського Г. Берліоза і за неї І. Франко дещо скритикував статтю А. Вахнянина. Автор листа наголошує, що саме Берліоз влучно помітив і відчув “співну” манеру письма Бортнянського з його “малорускою мельодичностию” і цим В. Садовський намагався посилити вахнянинівській статті характеристику національного в музиці Д. Бортнянського: “Властивим епохальним ділом Бортнянського було хиба перестроєне хору півчих

¹ Див.: Волинський Й. Дмитро Бортнянський і західна Україна // Українське музикознавство. – К., 1971. – Вип. 6. – С. 198–200; Цвенгрош Г. З історії дискусій навколо церковно-музичної спадщини Дмитра Бортнянського (з додатком відгуку Гектора Берліоза про українського композитора) // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Праці музикознавчої комісії. – Львів, 1996. – Т. ССXXXII. – С. 254–255; Горак Я. Постаць і творчість Дмитра Бортнянського у музикознавчих статтях Анатолія Вахнянина // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Праці музикознавчої комісії. – Львів, 2004. – Т. ССXLVII. – С. 204–207.

в царській придворній Капеллі і саме про ту діяльність его пише дуже прекрасно Берліос в личній характеристиці Бортнянського, котрої, нажаль, нема наведеної в Вашій дописи” [22: ар. 3]. А саме відсутність окреслення національних начал музики Д. Бортнянського закидає І. Франко статті А. Вахнянина.

1904 року австрійський уряд планував фундаментальне багатотомне видання “Народна пісня в Австрії”, у якому мали б бути вичерпно представлено фольклор всіх народів, які входили в склад Австро-Угорської імперії. Спеціально для реалізації цього проекту було утворено комітет, який мав займатися збором і редагуванням матеріалу. Серед інших до цього комітету увійшов І. Франко. У музикознавчих виданнях [8: 367] помилково вказано, що А. Вахнянин брав участь у комітеті цього видавничого проекту. Як доводить публікація В. Шухевича “Народна пісня в Австрії” [25], для роботи в комітеті з підготовки видання був запрошений Богдан Вахнянин – племінник А. Вахнянина. Проте промовистою деталлю є те, що 1907 року засідання комітету щодо цього видавничого проекту відбувалося в Народному Домі [про це див.: 3: 21–22], де тоді ж містився Вищий музичний інститут, директором якого був А. Вахнянин. Це спонукає припустити, що А. Вахнянин знав про проведення такого проекту і участь у ньому І. Франка, однак сам участі в проекті не брав. Робота над цим видавничим проектом не пішла сподіваним шляхом: надісланий багатющий матеріал не завжди був якісно опрацьований збирачами і не годився до видання. У зв’язку з об’єктивними причинами почав змінюватися і сам склад комітету. Невдовзі внаслідок хвороби І. Франко залишив працю у комітеті.

Поданий фактаж переконує, що взаємини між І. Франком і А. Вахнянином тривали близько 30 років (до смерті А. Вахнянина в 1908 році) і охоплювали різні сфери суспільного та мистецького життя Галичини того часу – політичне життя, театр, літературознавчі інтереси, мистецькі події. Хоча це були радше опозиційні за інтересами взаємини антагоністів, ніж дружні взаємини однодумців, все ж їх історія досить цікава. Це були контакти двох талановитих мужів, кожен з яких намагався своєю діяльністю заповнити всі прогалини і недоліки в різних сферах тогочасного громадського життя; кожен з них мав великий вплив на тогочасне суспільство і середовище, серед якого він жив. І. Франко визнавав виняткову талановитість А. Вахнянина, особливо як композитора, однак відсутність ґрунтовної, систематичної освіти А. Вахнянина завжди була предметом Франкової критики галицького мистця. Не випадково вже після смерті А. Вахнянина, у 1910 році в знаменитому “Нарисі історії...” І. Франко дав таку класичну характеристику його діяльності, де нотка тієї критики теж є: “Однією з найвизначніших фігур у тій українофільській дружині старої генерації був Наталь Вахнянин, чоловік, без сумніву, показний і талановитий, але трохи з пересадними генеральськими та дирижорськими претензіями. Хоча сам він уважав себе одним із головних стовпів українофільства, то, проте, не зайняв він у його історії такого визначного місця, яке міг би був зайняти при своїх талантах, але також при більшій пильності і сумлінності в трактуванні своєї справи” [14: т. 41: 358].

Література:

1. Вахнянин А. Реформа львівського руського народного театру // Зоря. – 1892. – Ч. 24. – Підписано: В. Н.
2. Вахнянин А. Руска справа в Галичині в р. 1891–1894. – Львів, 1895. – Підписано: Н. В.
3. Горак Я. Вищий музичний інститут: історія заснування і діяльність першого десятиліття // *Musica humana*. – Вип. 2. – Львів, 2005.
4. Горак Я. Листування Івана Франка з Анатолем Вахнянином // Науковий вісник музею Івана Франка у Львові. – Вип. 2. – Львів, 2001.
5. Горак Я. Найвизначніший серед старшої генерації // Дзвін. – 1998. – № 2.
6. Горак Я. Невідомий лист Івана Франка // Дзвін. – 1998. – № 3.
7. Загальний збір руського товариства педагогічного в Станіславові // Діло. – 1884. – Ч. 87. – 28.07 (9.08).
8. Історія музики в шести томах / Редкол. тому: М. Загайкевич (відповід. редактор) та ін. – К., 1990. – Т. 3.
9. Кухар В. Іван Франко і національно-демократична партія // Науковий вісник музею Івана Франка у Львові. – Вип. 1. – Львів, 2000.
10. Лисенкове торжество у Львові // Діло. – 1903. – Ч. 266. – 25.11 (8.12).
11. Новинки // Друг. – 1876. – Ч. 6 – 15 (27).03.
12. Новинки. Професор Наталь Вахнянин // Діло. – 1892. – Ч. 25. – 1 (13).02.
13. Писання Осипа Юрія Федьковича. Перше повне і критичне видане / З перводруків і автографів зібрав, упорядкував і пояснення додав Др. Іван Франко. – Львів, 1902. – Т. 1: Поезії Осипа Юрія Федьковича.
14. Франко І. Зібр. творів: У 50 томах. – К., 1976–1986.
15. Франко І. А хто виграв? // Народ. – 1893. – № 22.
16. Франко І. Два зйізди // Народ. – 1894. – № 5.
17. Franko I. Muzyka polska i ruska // Kurjer Lwowski. – 1892. – № 239. – 27.08; № 240. – 28.08; № 242. – 30.08; № 243. – 31.08; № 244. – 1.09; № 249. – 6.09.
18. Франко І. [Народна пісня – джерело творчості українських композиторів XIX в.] // Франко І. Вибрані статті про народну творчість / Упоряд., передмова О. Дея. – К., 1955.
19. Франко І. Н. Вахнянин серед “смітя” // Народ. – 1893. – № 21.
20. Франко І. Сучасна хроніка // Народ. – 1894. – № 16.
21. ЦДІА України у Львові. – Ф. 362. – Оп. 1. – Спр. 467. – Арк. 2–3.
22. ЦДІА України у Львові. – Ф. 362. – Оп. 1. – Спр. 469. – Арк. 1–4.
23. Чикаленко Є. Спогади // Чикаленко Є. Зібр. творів і листів: В 7 томах / Упоряд. М. Цимбалюк. – К., 2003. – Т. 1.
24. Чорновол І. Польсько-українська угода 1890–1894 рр. – Львів, 2000.
25. Шухевич В. Народна пісня в Австрії // Діло. – 1913. – Ч. 141. – 27.06.